

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXII (1)
BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXII (1)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXII
No. 1

Editor in chief

Dragana Radojičić

Editor of the Topic

Jadranka Đorđević Crnobrnja

International editorial board

Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánová,
Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del
Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke

Editorial board

Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović, Aleksandra
Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers

Vojislav Stanovčić, Aleksandar Loma, Kosta Nikolić, Petko Hristov, Ivana Bašić, Bojan
Žikić, Mirko Blagojević, Ivan Đorđević, Mladena Prelić, Aleksandar Krel, Gordana
Blagojević, Ljiljana Gavrilović, Aleksandar Gančev, Vesna Marjanović, Miroslava
Lukić Krstanović, Ivica Todorović, Sanja Zlatanović, Duško Petrović,
Biljana Sikimić, Marta Stojić Mitrović

Secretary

Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at meeting
of the Department of Social Sciences SASA May 27th 2014

BELGRADE 2014

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LXII
свеска 1

Главни и одговорни уредник
Драгана Радојичић

Уредник Темата
Јадранка Ђорђевић Црнобрња

Међународни уређивачки одбор
Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Татиана Подолинска, Петер Финке

Уређивачки одбор
Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић, Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим
Војислав Становчић, Александар Лома, Коста Николић, Петко Христов, Ивана Башић, Бојан Жикић, Мирко Благојевић, Иван Ђорђевић, Младена Прелић, Александар Крел, Гордана Благојевић, Љиљана Гавриловић, Александар Ганчев, Весна Марјановић, Мирослава Лукић Крстановић, Ивица Тодоровић, Сања Златановић, Душко Петровић, Биљана Сикимић, Марта Стојић Митровић

Секретар уредништва
Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 27. маја 2014. године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2014.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент
академик Војислав Становчић

Лектор
Софија Милорадовић

Превод
Соња Жакула
аутори текстова

*Дизајн корица и
техничка припрема*
Атеље, Београд

Штампа
Академска издања, Београд

Тираж
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndexs (Српски цитатни индекс); Ulrich's
Periodicals Directory.

The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open
Access Journals); SCIndexs (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) – Београд
: Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 – (Београд :
Академска издања). – 24 cm

Полугодишње

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института САНУ

ISSN 2334-8529 = Glasnik Etnografskog Instituta SANU (Online)

COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Contents

Тема броја – Истраживање миграција Topic of the Issue – Migration Research

Јадранка Ђорђевић Црнобрња, <i>Ко, где, како и зашто – аспекти савремених миграција</i>	11
Jadranka Đorđević Crnobrnja, <i>Who, Where, How and Why – Aspects of Contemporary Migrations</i>	13
Билјана Сикимић, <i>Света путовања: Летница на Косову</i>	15
Biljana Sikimić, <i>Sacred Journeys: Letnica in Kosovo</i>	32
Petko Hristov, <i>Multidimensional Identity among the Youth Bulgarians in Diaspora (Case Study of Odessa, Ukraine)</i>	33
Петко Христов, <i>Мултидимензионални идентитет младих Бугара у дијаспори (студија случаја у Одеси, Украјина)</i>	48
Patrizia Riso, Caterina Mazzilli, <i>The Integration of the Asylum Seekers and the State of Permanent Emergency of Immigrants in Calabria</i>	49
Патриција Рисо, Катерина Мацили, <i>Интеграција азиланата и трајно ванредно стање у којем се налазе имигранти у Калабрију</i>	65
Marta Stojić Mitrović, <i>Presenting as a Problem, Acting as an Opportunity: Four Cases of Socio-Political Conflicts Taking the Presence of Migrants as a Focal Object in Serbia</i>	67
Марта Стојић Митровић, <i>Приказати као проблем, искористити као добру прилику: четири примера социо-политичких конфликта у чијем је фокусу присуство миграната у Србији</i>	83

Varia

Marina Simić, <i>On the Border with Culture: or who are the 'Green' Natives?</i>	87
Марина Симић, <i>На граници са културом. Које су то 'зелене' нативне групе?</i>	99
Гордана Ђерић, <i>Културна интимност и исхрана: један интервју и расправа</i>	101
Gordana Đerić, <i>Cultural Intimacy and Nutrition: an Interview and Discussion</i>	112
Јернеј Млекуж, <i>Како је Словенија добила антибурек систем. Прилог историји семантичке продукције бурека</i>	113
Jernej Mlekuž, <i>How Slovenia Got the Anti-Burek System. The History of the Burek and its Semantic Production.</i>	129
Ивана Башић, <i>Тело духовно – концепт (Словенске) душе (II)</i>	131
Ivana Bašić, <i>The Spiritual Body – Concept of the (Slavic) Soul (II)</i>	146

Петрија Јовичић, <i>Од 'жене са дететом' до 'странкиње' – феминистички пројекат Надежде Петровић</i>	147
Petrija Jovičić, <i>From 'Woman with Child' to 'Stranger' – the Feminist Project of Nadežda Petrović</i>	160
Соња Жакула, <i>Животињско тело, насиље и морална паника: случај керуше Миле</i>	163
Sonja Žakula, <i>The Animal Body, Violence and Moral Panic: the Case of Mila the Dog</i>	179
Иван Ђорђевић, <i>Како је 'народна игра' освојила свет. Кратка друштвено-економска историја фудбала у Европи и Србији</i>	181
Ivan Đorđević, <i>How the 'People's Game' Conquered the World. A short Socio-Economic History of Football in Europe and Serbia</i>	197
Милан Томашевић, <i>Значење разарања. Одређење и контекстуализација филма катастрофе</i>	199
Milan Tomašević, <i>The Meaning of Destruction – Definition and Contextualization of Disaster Movies</i>	214
Михаило Смиљанић, <i>Издаваштво монографских публикација Српске православне цркве у периоду од 1990. до 1995. године – теме и поруке</i>	215
Mihailo Smiljanić, <i>Monographs Published by the Serbian Orthodox Church from 1990 to 1995 – Themes and Messages</i>	226
Милеса Стефановић-Бановић, Бранислав Пантовић, <i>Настава југословенских учитеља у Аргентини 1939–1944.</i>	227
Milesa Stefanović-Banović, Branislav Pantović, <i>Yugoslav Teachers in Argentina 1939–1944</i>	244
Ивица Тодоровић, Анђелка Вучетић-Драговић, Анђелко Марић, <i>Непосредни резултати нових мултидисциплинарних етногенетских истраживања Срба и становништва Србије (на примеру Александровачке жупе)</i>	245
Ivica Todorović, Anđelka Vučetić-Dragović, Anđelko Marić, <i>Direct Results of Recent Multidisciplinary Ethno-Genetic Research of the Serbs and the Serbian Population (in Aleksandrovac District)</i>	260
Јадранка Ђорђевић Црнобрња, <i>'Општа места сећања' у оквиру личног сећања – на примеру свадбе у Гори</i>	261
Jadranka Đorđević Crnobrnja, <i>'Commonplaces of memory' in personal memories – the example of weddings in Gora</i>	274
Милина Ивановић Баришић, <i>Празнична сећања у Србији од средине 20. века до данас</i>	275
Milina Ivanović Barišić, <i>Remembering Holidays in Serbia, from the Mid-20th Century until Today</i>	287

Бранко Ђупурдија, <i>Историјски и друштвени темељи првог Дрежничког прела</i>	289
Branko Ćupurđija, <i>The Historical and Social Foundations of the First Drežnica Gathering</i>	300

Научна критика и полемика
Discussion and Polemics

Tea Škokić, <i>Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike</i>	303
Ђурђина Шијаковић, <i>Свијет се смањује, изучавање историје се шири.</i> Trond Berg Eriksen, <i>Šta je istorija ideja?</i>	306
Милош Луковић, Никола Ф. Павковић, <i>Студије и огледи из правне етнологије.</i>	310

Хроника
Chronicle

Ненад Вујадиновић, Станислав Станковић, Међународни научни скуп <i>О идентитету</i> , ЦАНУ	314
Упутство за припрему рада за штампање у Гласнику Етнографског института САНУ	319
Instructions for Publication in the Bulletin of the Institute of Ethnography SASA	324в

Милина Ивановић-Баришић

Етнографски институт САНУ, Београд

milina.barisic@ei.sanu.ac.rs

Празнична сећања у Србији од средине 20. века до данас*

Празнична култура сећања у Србији је од средине 20. века до данас прошла кроз неколико фаза. Трансформације које су се догађале у друштву одразиле су се и на државни празнични календар. Празничним сећањима одржава се континуитет друштва са прошлошћу и спречава њено ишчезавање из сећања заједнице. У раду се указује на сећања повезана са празновањем бивше југословенске и садашње српске државе, у периоду од средине 20. века до данас.

Кључне речи:

празници,
празнична
култура, култура
сећања, Србија,
друга половина
20. века.

Сећање покрива све аспекте човечијег живота. Конструкти индивидуалног и колективног памћења упућују на прилично сложен однос искуства заједнице и појединаца према осмишљавању сопствене прошлости. У том смислу, празници, односно догађаји из прошлости, који су издвојени као празнични датуми заједнице, представљају инспиративну тему за сагледавање културе сећања, па самим тиме и односа друштва према сопственој прошлости. У раду ће бити указано на нека издвојена сећања, повезана са празновањем некадашње југословенске и садашње српске државе, у периоду од средине 20. века до данас.

***

Од окончања сукоба у Другом светском рату, житељи Србије променили су неколико држава, иако су многи провели цео животни век у месту свог рођења.¹ Трансформације које су обележиле развој друштва, почев од 1945. године до данас, одразиле су се на целокупни живот људи. Нестајање старих и стварање нових традиција било је усклађено са друштвеним развојем, али и са потребама структура на власти. У том смислу празници су, за власти држава које су настајале, бивали погодан инструмент да додатно појачају свој легитимитет.

• Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту 177028: *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност*, који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Становник Србије који је рођен током четрдесетих година 20. века живео је до данас у две Југославије (Социјалистичку Федеративну Републику и Савезну Републику), у Државној заједници Србије и Црне Горе, и у Републици Србији, како гласи садашњи званични назив наше државе.

„Након крупних промена сваки нови режим настоји да учврсти легитимност превладавањем нежељене прошлости и раздвајањем раније власти од њених присталица“ (Куљић 2000: 254).

Послератне промене у државном уређењу у Југославији (1945–1992) одразиле су се на њене званичне називе, али је однос према културном наслеђу био готово увек идентичан.² Важеће законодавство које се бавило празницима прилагођавало се друштвеним и политичким околностима у држави. С обзиром на то да су празници само једна од форми одбацивања старих и стварања нових односа у друштву и успостављања сопствене традиције, није необично то што су се власти одмах по конституисању одлучиле на „свој“ календар државних празника. У складу са успостављеним начелима, владајуће социјалистичке државне структуре тежиле су да превреднују однос према традиционалној култури уопште, па самим тим – и народни празнични календар. Иако у првим послератним годинама није видљива тежња ка маргинализовању празника из народног календара, ипак се током каснијих деценија однос државе, али и народа, према овој врсти наслеђа прилично изменио (уп. Ивановић-Баришић 2007).

У Републици Србији, као делу југословенске државне заједнице до 90-тих година 20. века, у празничној традицији – као битном сегменту народног живота – приметан је институционални уплив структура власти. Културна политика наметнула се као изузетно важна област државног деловања, а посебно у домену валоризовања затечене традиције, која се није уклапала у репрезентативне тежње социјалистичких власти. Стога се већ током пете деценије кренуло у спровођење нове државне политике и преобликовање друштвеног живота, а посебан значај придавао се деловању у сфери културе (в. Đimić 1988). С обзиром на то да је држава Југославија у релативно кратком периоду након конституисања (1945. године) преузела готово попуну контролу друштвеног живота, установљавање новог празничног календара, као вида идентитета нове државе, чини логични наставак вођења културне политике започете још током рата. Новоуспостављеним празницима се не регулише само службено памћење, него и ритам радних и нерадних дана, свакодневни живот заједнице, па самим тим и приватни живот појединца.

У контексту културе сећања, календар државних празника подстиче на размишљање о њиховом садржају, сугеришући посматрачу да су у њему садржани сегменти „заробљене“ прошлости, која се наново сваки пут оживљава прослављањем на одређене датуме током године. С обзиром на чињеницу да су готово све власти на садашњем српском и ранијем југословенском простору установљавале свој празнични календар у релативно кратком року по

---

² Југославија која је настала на темељима Краљевине Југославије мењала је неколико пута свој назив: Демократска Федеративна Југославија (1943–1946), Федеративна Народна Република Југославија (1946–1963), и Социјалистичка Федеративна Република Југославија (1962–1992); (Enciklopedija 1967: 315–316).

конституисању, стиче се утисак да се тим чином постигао легитимитет државе и власти и конструисао „нови“ идентитет народа. Увид у празнични календар Републике Србије сведочи посматрачу о томе да је избор догађаја којима заједница посвећује сећање био усклађен до деведесетих година прошлог века са „потребама“ бивше југословенске, а у последње две деценије – са „потребама“ садашње српске заједнице.

Једна од функција успостављања календара државног празновања јесте стварање услова за чување конвенционалних „главних прича“ које подстичу стварање заједнице сећања. „У њему су најупадљивији најсветији периоди групе колективне прошлости. Институционализовањем празника, учвршћује се годишњи круг памћења. Празници служе друштвеном усклађивању појединачних памћења, јер свеукупна заједница сећања скреће пажњу на исте тренутке прошлости“ (Кулјић 2006: 172).

Држава користи свој привилегован статус да преко празника усмерава однос сународника према прошлости тако што одлучује коју прошлост треба памтити, па у том смислу издваја догађаје значајне не само за садашњост него и за будућност друштва, иако власти, по правилу, имају своје ограничено трајање. С обзиром на чињеницу да су државе у тренутку конституисања „нове“, код њих се јавља потреба за другачијим традицијама у односу на претходне. Како се показало у неколико махова у последњих седамдесетак година, свака власт стварала је своју културу сећања, што је потврдило чињеницу да се на балканским просторима ретко одржава континуитет (уп. Todorova 1999). У контексту реченог, видљиво је да се у Србији у обликовању празничне културе сећања, од средине прошлог века до данас издвајају време социјализма и време постсоцијализма. У времену социјализма, као база за формирање календара државног празновања послужила је новија прошлост, одн. догађаји из периода од 1941. до 1945. године. За разлику од времена када је Србија била у саставу СФР Југославије, самостална Србија се приликом формирања празничног календара одлучује за догађаје из прве половине 19. века.

Празнични календар једне заједнице „симболички је израз измишљене историје“ (Кулјић 2006: 172) и исказивања односа друштва према прошлости. Празнични дани нису *празни*, већ су испуњени садржајима који метафорично подсећају на одређене сегменте прошлости, а догађања и славља којима су испуњени бивају у функцији повезивања прошлости и садашњости, па самим тим – и спречавања склоности људи ка „заборављању“. Сећање „повезује људе са другим људима тако што као 'симболички свет смисла' ствара заједнички простор искуства, очекивања и делања и кроз своју везујућу и спајајућу снагу подстиче поверење и оријентацију“ (J. Asman 2011: 12).

Празници су позив на комуникацију, сарадњу, сећање међу члановима одређене заједнице; они доприносе уређењу и обликовању стварности, као одувек присутни у друштвеном животу кроз правилно периодично понављање. Истовремено, празници подсећају на нулту тачку почетка, уносе обнављајућу снагу у заједницу – обнављају време и „регенеришу“ друштво; свако њихово

помињање и слављење повезује садашњост са прошлошћу, али и прошлост са садашњошћу и будућношћу. Периодично понављање је у функцији јачања интегритета и структуре колектива. Кроз метафору заједништва људи репрезентују сами себе у оквиру исте групе, али и у односу на друге (в. Лукић Крстановић 2010: 43–53).

Датуми који представљају празнични календар могу се посматрати као низ сећања једне друштвене заједнице везаних за одређени део прошлости, али се могу посматрати и као низ издвојених и „обележених друштвенополитичких важних збивања [у којима су садржане] ’главне приче’ које ствара заједница сећања“ (Кулјић 2006: 173). С друге стране, држава преко календара празника одређује приоритете сећања, улаже напоре да се легитимише, а у одређеним случајевима – и да наметне вредности из прошлости, усмерава политичку социјализацију становништва, па самим тим утиче и на обликовање празничне културе сећања.

„Могућно је разликовати три важне функције годишњица. Прва функција састоји се у поводима за интеракцију и партиципацију. То одговара суштинском значењу годишњица као перформативног облика поновног доношења и реактивирања, с којим је повезана отворена могућност стварања новог и заједничког искуства. Сећање је поновно доношење посредством понављања, тако да је оно што се поновно доноси, или понавља, у крајњој линији понављање сâмо. Другим речима, (...) ствара се јавни и опште приступачни време-простор организованог враћања у прошлост. Понављање има задатак поновног отеловљења, реактивирања, поновног оживљавања“ (А. Asman 2011: 301–302).

Празнични календар југословенске заједнице, чија је дезинтеграција почела током осамдесетих година прошлог века, а чији је део била и Србија, може се посматрати као вид политичке „помоћи“ у успостављању другачијих друштвених вредности у односу на Краљевину Југославију као претходећу јужнословенску заједницу, која је нестала током ратних збивања од 1941. до 1944. године. Пошто су празници социјалистичког времена осмишљени да делују у функцији „социјализације“ друштва, у том смислу се годишње празничне „обнове“ прошлости могу посматрати у функцији боље садашњости и сигурније будућности. С обзиром на то да су углавном стваране нове празничне традиције, то је памћења и сећања требало, како би трајала, периодично „подстицати“, јер суштину измишљене традиције представља успостављање одређених друштвених или националних вредности одржавањем, углавном фиктивног, континуитета с прошлошћу (Hobsbom 2002: 6). Познато је да се догађаји за које се не везује неко сећање и чије се памћење у народу не обнавља лагано истискују из тог памћења и временом бивају заборављени као неважан део историјске прошлости заједнице.

„Некада нове традиције могу непосредно да се калеме на старе, некад могу да се измишљају позајмљивањем из богатих складишта званичног ритуала, симболизма и моралног убеђења“ (Исто: 12).

О друштвено-политичком усклађивању појединачног памћења говоримо онда када се створи ситуација да истога дана цела *заједница памћења* усмерава пажњу на исти моменат историјске прошлости, али преко усклађеног и „у корак дотераног“ памћења (в. Zerubavel 2003), тако да је употреба празника у том смислу врло корисна, јер су они и установљени у функцији колективног памћења и/или сећања.³ Тако, када се погледа званични празнични календар у Србији током последњих седам деценија, приметно је да је он углавном повезан са местима и догађајима који завређују сећање, а по мишљењу групе меродавних експерата за доношење таквих одлука. Заједно са званичним (државним) календаром празника у Србији, истовремено је, до дубоко у 20. век, опстајао и народни календар који социјалистичка власт није подржавала за свога мандата, осим у једном релативно кратком временском периоду по окончању Другог светског рата.

Од 1945. године до садашњег времена, празнични живот у Србији прошао је кроз неколико фаза: а) период доминације празника на нивоу државе СФР Југославије; б) период обнове тзв. традиционалних празника, односно празника из народног календара, уз истовремено маргинализовање, али не и потпуно укидање празника југословенске државе у времену Савезне Републике Југославије; в) период увођења нових државних празника, значајних за српску историју и српски народ, а које је одобрила владајућа елита Републике Србије, уз истовремено „гашење“ одређених празника из претходног периода (Дан Републике, нпр.). Заједничко за социјалистичку и постсоцијалистичку власт јесте сличан однос према прошлости коју су стварали претходници и тежња ка њеном потирању, са циљем стварања „сопствених“ традиција. Разлике се, такође, испољавају и у датумима одређеним за државне празнике, па самим тим и у схватањима онога што представља садржај празничне културе сећања.

***

У складу са функционисањем јужнословенске друштвене заједнице до 90-тих година прошлог века, празнични живот у Србији одвијао се у оквирима два календара: а) народног – са претежно наслеђеним традиционалним обрасцем прослављања празника у оквиру породице, и б) државног – са празницима установљеним у првих неколико година након Другог светског рата.

Потреба да се друштвени преображај који је дошао са социјалистичком револуцијом што трајније меморише у свести грађана јавила се још током народноослободилачког рата (1941–1945. г). У прво време, недуго по конституисању државе, циљ празничних светковина био је да се обележе победа или значајан догађај из ратног периода.

„Касније су се почели прослављати догађаји револуционарне прошлости или колективно присећање и призивање те прошлости у целини. Основна намера

³ Можда је то био главни мото да се за поједине празничне датуме вежу почети различитих фестивала – филмски фестивали, на пример, у Хрватској (Пула) и у Србији (Сопот).

је била да се на нивоу глобалне друштвене заједнице успостави континуитет с минулим револуционарним преображајима како би се у домену свести учврстило сазнање о револуцији и њеном континуитету“ (Ђокић 1986: 221).

У склопу друштвеног развоја и потреба које из њега произилазе, у постреволуционарном раздобљу организују се различите прославе и свечана обележавања годишњица, са циљем подстицања општепразничног расположења. Приметно је да се из нових свечаности готово у потпуности изостављају традиционални садржаји. Како се испоставило, социјалистичке прославе нису „трпеле“ сакралне елементе „који би навели на помисао да су се у те нове празнике, у било ком виду и степену, укључили магијски, митски и религијски елементи“ (Исти: 221).

Кроз манифестације општег карактера, у које је укључивано читаво друштво, подстицано је хомогенизовање југословенске друштвене заједнице, која се „током Народноослободилачког рата довољно учврстила, али којој је у постреволуционарном раздобљу ваљало придодати још једну димензију која би прожела друштвену свест и продрла дубоко у психу појединца. Утврђени су празници који су најчешће били везани за чин победе и на разноврсне начине су је славили“ (Исти: 222).

Сврха именовања празника у југословенској социјалистичкој држави било је слављење и величање устанка, победе, друштвеног уређења, успостављање нових класних и националних односа. Празници су виђени као могућност спровођења контроле над друштвеном заједницом, као свима прихватљив образац понашања. У првим деценијама по државном конституисању, иконографија празника била је испуњена подсећањем на заслуге појединаца у изградњи земље, да би временом – са показивањем знакова друштвене, политичке и економске кризе – празници губили идеолошке ознаке и постајали дани ослобођења од радних обавеза. Са појачавањем свеопште друштвене кризе и међунационалних подела, истакнуте заставе и затворене продавнице биле су једине манифестације празника.

У времену социјализма празници су били следећег типа: а) новоформирани (Дан Републике, Дан борца, Дан младости, Дан устанка у Србији), б) преузети из празничног календара међународне заједнице (Дан жена и Празник рада), в) постојећи у претходној држави Краљевини Југославији, али им се давало на значају у послератном времену (Нова година).

Као и у другим југословенским републикама, тако је и у српском празничном календару било празника са сврхом подсећања на важније датуме из историје народноослободилачког покрета државе или појединих њених градова (дани устанка, дани ослобођења градова и сл.). Ови празници, међутим, нису значајно утицали на ритам свакодневице код становништва. У календару празновања постојали су, такође, празници који су званично били радни дани, али њихови садржаји, односно догађаји који су у те дане организовани, чинили су их углавном нерадним. Из корпуса празника социјалистичког периода, Дан Републике, Дан младости, Празник рада и Дан жена издвајају се садржајем празновања и односом шире заједнице према њима.

Д а н Р е п у б л и к е (29. новембар) празнован је као сећање на дан када је у Јајцу⁴ одржано заседање Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ), дан када је укинута краљевина и проглашена република. Заседање АВНОЈ-а, у контексту културе сећања, јесте време раскида са дотадашњом прошлoшћу и успостављање неке врсте нулте тачке, оне од које почиње „ново рачунање времена“ за нову државу, па тако и нова култура сећања за народ који је чини.

Старије становнике празник је требало да подсећа на почетак нове епохе и ново стварање у држави обликованој по „мери народа“ који су је сачињавали, а за најмлађе је датум био значајан због празничне манифестације која се пред празник догађала – пријем у пионирску организацију. Уочи Дана Републике приређивана је свечаност за најмлађе, која се може посматрати и као иницијацијски обред увођења у ред пуноправних чланова друштва. Полазак у школу уистину је, мање или више, жељен чин и у појединачном је сећању повезан са периодом одрастања и правог детињства, али и са почетком живота испуњеног обавезама.

„Један од најважнијих преломних тренутака у животу појединца свакако је полазак у школу. Овај догађај се код нас обележава[о] пригодним свечаностима како у самој школи, тако и у породици детета. Убрзо за овом следи друга, већа свечаност – 29. новембра, на Дан Републике, сви прваци постају чланови Савеза пионира Југославије. У кратком року дете тако, од неодговорног члана заједнице најпре постаје ученик, (...) а потом ова улога добија још једну димензију – ученик првак постаје пионир“ (Малешевић 1984: 74).

Д а н м л а д о с т и (25. мај) је током неколико деценија после Другог светског рата био празник посвећен младима и, истовремено, дан прослављања рођендана председника државе. Најважнији празнични догађај тога дана био је слет (гимнастичка приредба). На крају гимнастичке приредбе, председнику државе дариван је рођендански поклон – штафета. Штафетна палица, као порука младости, требало је да симболизује живот, младост, надања, добре жеље народа, јединство, напредак.

Све до 1989. године, током пролећа је, по „савезном“ плану, „трчала“ штафета. Пут штафете и пратеће догађаје организовале су одређене структуре власти. На свом унапред одређеном путу „трчања“, штафета је требало да прође кроз више различитих места и градова. Пут штафете завршавао се у Београду, на дан Титовог рођендана – 25. маја. Долазак штафете у одређено место обично се јавно прослављао уз говоре и свечану предају, „а најсвечанији митинг са спортским слетом одржавао се у присутности Тита и целе номенклатуре“ (Rihtman-Auguštin 2000: 107), па је прослава у том смислу „функционисала на

⁴ Током Другог светског рата, у Јајцу је 1943. године одржано Друго заседање АВНОЈ-а, када су постављени темељи будућој држави – Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији. Дејтонским споразумом из 1995. године Јајце је остало у саставу Федерације Босне и Херцеговине.

два начина: један је организационо-бирокуратско дизајнирање спектакла, а други је сценско-извођачки дискурс“ (Лукић Крстановић 2010: 117).

Празник посвећен младости и најважнијем човеку у тадашњој власти представља пример напора да се на симболичан начин уједини неколико генерација младих људи кроз припреме и завршну манифестацију – слет, као препознатљиво обележје празника и оданости човеку који је требало да оличава јединство народа. Осим што је представљала симбол жеља и надања, штафета је била симбол идеолошке, али и међунационалне интеграције младих на простору читаве државне заједнице.

П р а з н и к р а д а (1. мај) је преузет из међународног празничног календара. Са обележавањем Првог маја започето је у периоду између два светска рата, у организацији Комунистичке партије. Организоване првомајске прославе биле су прилика за подсећање на успехе радничке класе у периоду између два празника. Празновање Првог маја је заправо сећање на међународну борбу радника за њихова права. У првим послератним годинама празник је представљао „традиционални раднички празник рада, [који је] по свом садржају, био у знаку победе над непријатељем“ (Ђокић 1986: 222) у Другом светском рату. Пошто је по ослобођењу прерастао у државни празник, у првомајским прославама учествује већи број људи, организују се првомајска такмичења у производњи, деле се награде херојима рада, приређују се бројне културно-забавне манифестације. Од краја педесетих година прошлог века „званични тон првомајских манифестација [свео се] на најмању меру“ (Шарчевић 1990: 94).

Празник посвећен раду временом је доживљавао различите трансформације, што је на неки начин бивало и одраз промена које су се догађале у друштву. Кроз „развојни“ пут првомајског празновања може се пратити преображај празника од времена када се славила борба радничке класе за своја права у празник који подразумева да се тога дана не обављају послови у државном и приватном сектору.

„Увид у његову историју [на нашим просторима: М. Ивановић-Баришић] показује да се 'овај раднички дан' развијао у правцу постепеног напуштања своје борбене садржине у корист јачања 'експлицитног симболизма' да би у најновије време изгубио и велики део симболичке повезаности са идејама које су га афирмисале и претворио се у дан (плаћеног) одмора“ (Шарчевић 1990: 71).

Д а н ж е н а (8. март) је празник који у својој историји обележавања у бившој југословенској државној заједници, иако посвећен женама као „нежнијем“ полу, није званично био државни празник и нерадни дан. Током целокупног времена трајања социјализма, овај празник се славио са различитим интензитетом и уз променљиве политичке нагласке. Најбољи статус је имао у првим послератним годинама, када је представљао сећање на заједничку борбу и допринос жена успостављању нових друштвених вредности (више: Rihtman-Augustin 2000: 121–139).

„Међу празницима политичког карактера вероватно нема масовнијег и веселијег од Осмог марта – Дана жена. У празничну јурњаву око куповине

поклон, слања честитки, припремања пригодних говора о равноправности, укључени су практично сви – од деце у вртићима до трговаца и угоститеља, свако са својим добрим разлогом: да се обрадује мама, одговори захтеву наставника, стекне материјална добит или политички поен. (...) Ни село, које се по правилу дуго опире сваком 'измишљеном', неспонтаном обичају – овоме није одолело. Не, додуше због повода којим се одржава, већ због потребе за празновањем и прослављањем“ (Malešević 2007: 41).

Иако замишљен као симбол родне равноправности, Осми март се релативно брзо „изродио“ у неку врсту дана цвећа и сећања посвећеног мајкама и бакама, а понајмање је остао посвећен, у пуном смислу те синтагме, равноправности жена. Прославе организоване у фирмама више су подсећале на некадашње „карневалске“ свечаности него на дан посвећен родној равноправности и доприносу жена тој равноправности.

***

У празнични календар који је у Србији у употреби након 2000. године уклопљени су важни датуми из српске историје, међународне традиције, као и празници из традиционалног и религијског календара. Стога је у празничном календару који се данас примењује у Србији видљиво преплитање празника који представљају подсећање на догађаје из прве половине 19. века, оних који су претходили формирању српске државе, и верских празника чији корени сежу у далеку (митску) прошлост. Према закону о празницима,⁵ у Србији се данас празнују: Дан државности, први дан Божића, Велики петак и други дан Васкрса, Празник рада, Нова година. Празници као што су Дан духовности (Свети Сава) и спомен на Косовску битку (Видовдан) званично су државни празници, али се празнују радно. За тему овога рада су од значаја Дан државности и Видовдан, па ће једино ови празници бити издвојени.

За разлику од времена социјализма, када је нултом тачком почетка у Србији сматрана народнослободилачка борба током Другог светског рата, па су и празници били укоренењени у догађајима овога периода, за садашњи празнични календар је од значаја сећање на време борбе за ослобођење од турске окупације. Истовремено се утемељење за нову празничну традицију тражи и у народној религији, која је током протеклих векова утопљена у хришћански календар. Увидом у празнични календар уочава се да су религијски празници у социјалистичком времену били подређени секуларном – званичном државном календару празника, док су, међутим, у садашњем празничном календару секуларни државни празници подређени религијским.

---

⁵ Закон о државним и другим празницима у Републици Србији из 2001. и допуне истог из 2007. и 2011. године: www.propisi.com/zakon-o-drzavnim-i-drugim-praznicima-u-republici-srbiji-html/.

Д а н д р ж а в н о с т и се празнује на православни празник Сретење (15. фебруар).⁶ Овај дан се као државни празник слави од 2001. године и представља најзначајнији датум новог празничног календара „нове“ Републике Србије. Празнује се у спомен на дан када је на народном збору у Орашцу (1804. године) донета одлука о покретању народног устанка. Осим започињања Првог српског устанка, празник Сретење⁷ је и дан када је у Крагујевцу 1835. године потврђен први Устав Књажевства Србије (Milosavljević 2012: 999–1015). Утемељивачи празничног календара после 2000. године свакако су желели да кроз одабране датуме из српске историје иницирају код народа памћење и стварање културе сећања која валоризује датуме значајне за стварање српске државе. Дакле, празник Сретење би требало да подстиче сећање на период „српске револуције“ која је трајала од 1804. до 1835. године, а може се посматрати и као период обнављања српске државности која је прекинута турским освајањима.

Дан спомена на Косовску битку (28. јун), у народу познатији као Видовдан, посвећен је сећању на косовске јунаке. Празник има значајно место у историјском памћењу и сећању српског народа – као симбол вековног стремљења ка бољем и племенитијем животу.

„Много је примера годишње политичке комеморације у оквиру које се историја трансформише у мит. Српски јунаци који су 1389. године пали на Косову пољу уписани су именом у календар светаца и сваке године су били предмет комеморације унутар циклуса годишњих доба и црквених свечаности. Као што годишња доба образују матрицу за религијске свечаности, тако религијске свечаности образују матрицу за политичке годишњице чији углед расте захваљујући аури сакралног календарског времена“ (А. Asman 2011: 301).

Косовска битка је догађај који је у колективном сећању народа задржан до скорашњег времена као симбол отпора освајачу, симбол опстанка и очувања националног бића. У народној традицији је Косовска битка дуго фигурирала као преломни историјски догађај који се везује за изгубљену слободу и саможртвовање. То је резултирало тиме да је, у вишевековном народном истрајавању на очувању сопственог идентитета, сукоб са Турцима у народној свести задобио митску димензију.

***

Празничне светковине представљају једно од најмоћнијих средстава изражавања и уобличавања „политике владања“, јер се политичке поруке кроз одређене садржаје преносе на директан начин. Чином учешћа у празничном догађају, учесницима се пружа илузија да учествују у доношењу политичких одлука, као и вера да утичу на ток и стварање историје. Због њиховог дејства на масе, готово да нема политичког система који, на неки себи својствен начин, неће

⁶ О мотивима и дилемама у вези са увођењем Сретења као државног празника: Ковач 2011.

⁷ Код неких истраживача празновање Сретења изазива дилему у вези са тим шта се тога дана празнује; више: Milosavljević 2012: 999–1015.

у датом тренутку искористити њихове симболичке или практичне могућности.

Празничне „светковине су ’метафоре’ у којима су симболички кондензоване политичке поруке. У њима је могуће ’прочитати’ друштвенополитичку збиљу, основне принципе и постулате идеологије, констелацију власти и њен поглед на свет. Међутим, оне су и једно од најдраматичнијих и најмоћнијих средстава обликовања мњења, ставова и веровања, па су тако не само пратилац политичког живота, већ учесник у самој политичкој акцији“ (Ђорђевић 1997: 8).

У бившој јужнословенској заједници, као државни празници одређени су датуми за које се веровало да су репрезентативни за новоуспостављену заједницу оних народа који су је сачињавали у периоду после 1945. године, али и да ће постати одредница друштвеног живота у долазећем времену. Међутим, како се испоставило, време и догађаји учинили су да много тога замишљеног остане у домену жеља. „Празнична сцена“ од окончања Другог светског рата и формирања државе СФР Југославије релативно је стабилна у првих двадесетак година. Међутим, дезинтеграција државе подстиче њено узбуркавање током осамдесетих и деведесетих година прошлог века, па и након 2000. године.

Пример празновања у Србији показује да на просторима Балкана не постоји *трајно* време у смислу *празног* времена, односно – времена у коме нема догађаја од значаја за памћење и каснија сећања. Како нас историја учи, балкански простор је у сталним превирањима, те је тако овдашњим празницима примерен епитет променљивости као одреднице друштвеног сећања. „Променљивост прошлости“ учинила је да догађаји легитимни за једно време већ у следећој епохи друштвеног развоја постану оптерећење које заједницу успорава у развоју и интеграцијама.

С обзиром на промене које су се догодиле у друштву од 1945. године до данас, мењала се друштвена реалност, па тако и културни и празнични садржаји. Могло би се рећи да су празници увођени „славно“, али су готово сви окончали „неславно“. Можда је главни узрок таквог стања садржан у чињеници да празници нису били довољно дуго део друштвеног и културног живота, да је недостајало време да се они укорене, али и у чињеници да су без утемељења у дуготрајном искуству народа, чиме би додатно било подстакнуто запамћивање њих самих и сегмената њиховог садржаја, па би самим тим и подстицано сећање било прихватљивије за уграђивање у традицију културне заједнице.

Литература:

- Ивановић-Баришић, Милина. 2007. *Календарски празници и обичаји у подавалским селима*. Посебна издања, књ. 59. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Ковач, Сенка. 2011. *Сретење: нови државни празник у јавном дискурсу*. Етнолошка библиотека, књ. 59. Београд: Српски генеалогски центар: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета.

- Куљић, Тодор. 2000. „Превладавање прошлости – идејна страна“. *Годишњак за друштвену теорију*. год. VII, св. 2-3. Београд: 251–280.
- Лукић Крстановић, Мирослава. 2010. *Спектакли XX века. Музика и моћ*. Посебна издања, књ. 72. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Малешевић, Мирослава. 1984. „Пријем у пионирску организацију“. *Етнолошке свеске V*. Београд: 73–81.
- Шарчевић, Предраг. 1990. „Првوماјске прославе у Београду (1893–1988) – празник и политика“. *Токови*, бр. 1. Београд: Институт за Новију историју Србије: 71–108.
- A. Asman 2011: Alaida Asman. *Duga senka prošlosti: kultura sećanja i politika povesti*. Biblioteka XX vek. Beograd.
- J. Asman 2011: Jan Asman. *Kultura pamćenja: pismo sećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Beograd: Prosveta.
- Dimić, Ljubodrag. 1988. *Agitprop kultura: agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji: 1945–1952*. Beograd: Rad.
- Đokić, Radoslav. 1986. „Ka prazničnoj kulturi“. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, br. 73-74-75. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: 221–232.
- Dorđević, Jelena. 1997. *Političke svetkovine i rituali*. Beograd.
- Enciklopedija 1967: *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, knj. 3. Zagreb: Jugoslavenski Leksikografski zavod: 315–316.
- Hobsbom, Eric. 2002. „Kako se tradicije izmišljaju“. U: Erik Hobsbaum, Terens Rejndžer (ur.), *Izmišljanje tradicije*. Beograd: XX vek.
- Kuljić, Todor. 2006. *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja.
- Malešević, Miroslava. 2007. „Osmi mart – od ideologije do demagogije“. U: *Žensko*. Beograd: Srpski genealoški centar: 41–72.
- Milosavljević, Srđan. 2012. „Dan državnosti (ili) Sretenje: ideologija vs. hronologija“. *Etnoantropološki problemi*, sv. 4. Beograd: Filozofski fakultet – odeljenje za etnologiju i antropologiju: 999–1015.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 2000. *Metamorfoze socijalističkih praznika*. U: *Ulice moga grada*. Beograd: XX vek: 101–119.
- Todorova, Marija. 1999. *Imaginarni Balkan*. Beogra: XX vek.
- Zerubavel, Eviatar. 2003. „Calendars and History: a comparative study of the social Organization of national memory, fort coming“. In: K. Olick (ed.): *Continuities, conflicts and transformations in national retrospection*. Duke University Press. Durham and London.
- [http://web.fmk.edu.rs/files/blogs/2009-10/MI/Conflictstudies/Eviatar%20Zerubavel%20\(calendars\).pdf](http://web.fmk.edu.rs/files/blogs/2009-10/MI/Conflictstudies/Eviatar%20Zerubavel%20(calendars).pdf) (приступ 7. 10. 2013.)

Извори

Закон о државним празницима:

www.propisi.com/zakon-o-drzavnim-i-drugim-praznicima-u-republici-srbiji-html/
(приступ 10. 10. 2013.)

Milina Ivanović Barišić

Remembering Holidays in Serbia, from the Mid-20th Century until Today

Holiday memories maintain the continuity of a society with the past and help keep the past alive in the memory of the community. The holiday calendar of the Yugoslav and Serbian state in the second half of the 20th century changed with every regime change, which meant that the contents of holiday memories changed along.

The culture of memory in Serbia during socialism served the purpose of “socializing” the society, but also imprinting the achievements of the people’s liberation war into the consciousness of the people. In the holiday culture of memory in Serbia after 2000 political holidays are intertwined as symbols with the newly established tradition of remembering events from the first half of the 19th century, as well as religious holidays with roots in the mythical past.

Key words:

holidays,
holiday culture,
culture of
memory,
Serbia, second
half of the 20th
centurya